

Hukassa ja sanoilleen vieraana. Stanley Cavell filosofiasta kasvatuksena

Tomi Kiilakoski

Aikuisilla filosofian alkusykäys kumpuaa tyypillisesti kriisistä omassa elämässä, tai siitä, että filosofi on osoittanut sinulle joutuneesi eksiysiin ajatuksissa. (Cavell 2008a, 59.) [1]

Stanley Cavellin (1926-) mukaan filosofian on aikuisten kasvatusta. Artikkelissa analysoidaan, mitä Cavell tarkoittaa tällä muotoilulla sekä kuvataan, millaisen filosofisen perusmotivaation kautta hän saapuu päätelmänsä filosofian kasvattavasta roolista. Artikkelissa käsitellään Cavellin tulkintaa arkikielen filosofiasta ja arjen merkityksestä sekä kielen ja yhteisön suhteesta, esitellään, millä tavoin arki voi näyttäytyä outona ja tätä kautta kasvun lähteenä sekä tarkastellaan, mitä yksilöllisiä ja yhteisöllisiä näkökulmia kasvatus filosofiana sisältää.

Harvardin yliopiston emeritusprofessori Stanley Cavell (1926–) korostaa filosofian olevan toimintaa, joka muuntaa toimijan. Hän sanoo filosofian olevan aikuisten kasvatusta. Hänen mukaansa filosofia on tekemistä, pikemminkin lukemista kuin kirjoittamista, vastaanottavaisuutta asioita ja ympärillä olevia ilmiöitä kohtaan, herkkyyttä muutoksen tarpeelle ja uudistumiselle. Filosofia on tekemisissä sekä maailman että sanojen kanssa, sillä sanat ja maailma kietoutuvat yhteen. Filosofia on oman äänen etsimistä, pyrkimystä puhua persoonallisella tavalla. Mutta oma puhe hyödyntää kieltä, joka on kaikkien muidenkin, koko kielen jakavan yhteisön oma. Filosofinen puhe on Cavellille yksilön ilmaisua, ja samalla yhteisen maailman tulkintaa yhdessä muitten kanssa. Se on puhetta toisille ja toisten puolesta.

Artikkelini on kulkua ajattelun poluilla Cavellin kartoittamissa maisemissa. Nuorisotutkija Leena Suurpää on käyttänyt vaeltamista sekä tutkimusmenetelmän luonnehdintana että kuvauksena siitä, miten käsitteet ja ilmiöt liikkuvat moniäänisessä nyky-yhteiskunnallisessa todellisuudessa. Hänelle vaeltaminen on tapa rakentaa tutkimusmenetelmiä, jotka eivät edusta perinteistä tutkijan yksisilmäistä kykloopinkatsetta. (Suurpää 2013.) Samalla tapaa hahmotan tyylilläni kirjoittaa Cavellista tässä artikkelissa. Vaellan tekstissäni Cavellin esiin nostamien teemojen pohjalta, pyrkien kulkemaan hänen kielifilosofiastaan yhteisön ajatteluun ja kasvatuskäsitykseen. Vaeltaminen sopii Cavellin filosofian tulkintaan hyvin myös sen takia, että vaeltaja voi eksyä tai päätyä paikkoihin, joihin ei uskonut päätyvänsä.

Artikkelin taustalla toimii eksymisen, hukassa olemisen kielikuva. Filosofian tehtävänä on saattaa kaaoksesta selvyyteen. Ensimmäinen askel filosofiaan on Cavellille huomata, että voimme olla eksyksissä ja kaoottisia silloinkin, kun ajattelemme olevamme täysin vakuutuneita. (Cavell 2005, 201.) Filosofia alkaa, kun alamme selvittää, mistä eksymisemme aiheutuu. Filosofia on reagoimista hukassa olemiseen. Se on vastaamista transsendentaaliseen epävarmuuteen, tietoon siitä että sanamme saattavat pettää, että niiden takana ei tiedetä olevan mitään pysyvää, vakaata Isoa toista. (Cavell 1969/2008, xix–xx.) Cavellille maailma ei ole selkeä, kokonainen, kontrolloitava ja hallittavissa oleva. Se on outo, vieras ja toinen. Vierauden ja maailmassa olevien vieraiden hyväksyminen on maailman tietämisen ja siinä toimimisen ehto. (Cavell 1981/2011, 119.) Arki rakentaa meidät, mutta arki ei ole itsestään selvästi läpeensä tuttua. Toisinaan se ja sanamme siitä osoittautuvat oudoiksi, emmekä ole perillä siitä, missä olemme. Eksymme ajoittain, jokainen meistä.

Artikkelissani erittelen Cavellin filosofianäkemyksiä [2] ja analysoin erityisesti, mitä hän tarkoittaa filosofialla aikuisten kasvatuksena (*philosophy as the education of grownups*) sekä millaisen filosofisen perusmotivaation kautta hän saapuu päätelmäänsä filosofian kasvattavasta roolista. Cavellin kasvatustajattelu yhdistää kieltä, yhteisöä ja maailmaa koskevia huomioita omaperäisellä tavalla. Sitä kohtaan on lisääntyvää mielenkiintoa kansainvälisesti. Suomessa hän on jäänyt vähälle huomiolle. Tätä aukkoa yritän tekstissäni tilkitä.

Artikkelin kulku etenee arkikielen filosofian esittelystä sekä kielen ja yhteisön välisen suhteen tarkastelusta siihen, mitä Cavell filosofialla kasvatuksena tarkoittaa. En etene suoraviivaisesti. Vaellan, Cavell ja hänelle tärkeä Wittgenstein seuralaisinani. Artikkelin alkuun Cavellin filosofian yleisluonnehinnalla, ja siirtyy tarkastelemaan hänen tulkintaansa arkikielen filosofiasta. Sen jälkeen käsitellään kielenkäytön ja yhteisön suhdetta. Erityisen huomion kohteena on se, miten yksilö kiinnittyy yhteisöön ja miten yhteisöä voidaan pyrkiä muuttamaan. Viimeisessä osiossa tarkastellaan kasvun mahdollisuutta ja eritellään, mikä yhteys Cavellin ajattelussa filosofialla on kasvatukseen. Artikkelin kytkee Cavellin kasvatustajattelun näkemykseen siitä, että aika ajoin oma ja yhteisön arki voi tuntua vieraalta. Tällöin vaaditaan kykyä nähdä inhimillisen käytänteiden muuttuvuus, ja välttämättömyyden puute siellä, mikä vaikuttaa itsestään selvältä.

Filosofian liike

Cavellin filosofiaa on kuvattu toiminnaksi, jota leimaa pysyvä pyrkimys nähdä filosofia refleksiivisenä elämäntapana ja jota luonnehtii vahva paikan taju sekä pyrkimys filosofoida omien, perustavien kokemusten kautta (Mooney 2003). Hänen ajatteluaan on hankala paikantaa mihinkään filosofiatraditioon sen enempää tyylin kuin sisällön puolesta (Standish & Saito 2012, 3). Cavellia on myös luonnehdittu laaja-alaisimmaksi elossa olevaksi anglo-amerikkalaiseksi filosofiksi (Kovalainen 2013, 148). Hänen filosofiansa on enemmän liikettä, hakeutumista, toimintaa kuin jonkin kivettyneen ja rajatun alueen tutkimusta. Se ei ole irrallaan yksilön kokemasta maailmasta. Filosofialla ja omaelämäkerralla on sidostuosiinsa. Cavellin mukaan ihminen edustaa, imitoi tai on vertaiskuva toisista ihmisistä – ja siksi yksilöstä kumpuava ajattelu voi puhua myös siitä, mikä yhdistää kaikkia ihmisiä. (Cavell 1994, 11.)

Yksilö perii kielen, oppii sanat ja niiden käyttöyhteydet, kasvaa kieleen ja rakentuu yhteisönsä elämänmuodossa. Suhde maailmaan on suhdetta kieleen. Suhde kieleen on suhdetta yhteisöön. Yhteisestä ja yhdistävästä maailmasta ja sen rajoista tietoiseksi tuleminen on olennainen hetki ajattelussa. Sanat rakentavat, ja eksyttävät. Omaelämäkerrassaan Cavell pohtii elämäntapahtumiensa merkitystä kasvulleen:

Kovin paljon siitä, mikä on muovannut minua, ei ole tapahtumia vaan täsmällisemmin tapahtumattomuutta, ei-mitään, huomaamatonta joka tapahtuu, jokapäiväisen väriä tai naamiota. Tavaton, jonka hyväksymme tavalliseksi, ei ilmennä voimaansa meille ennen kuin olemme tietoisia samaan aikaan tavatoman tavallisuudesta. (Cavell 2010b, 61.) [3]

Katkelmassa tihtyy monia Cavellin filosofian olennaisia piirteitä. Ensimmäiseksi hän kiinnittää huomiota arkeen, totuttuun, jokapäiväiseen. Arjessa on luonnollista toimia. Sitä ei välttämättä osaa ihmetellä. Cavell lähtee liikkeelle arkikielen filosofian lähtökohdista ja tekee niistä tulkinnan, että filosofian ei tulisi sulkea ulkopuolelleen mitään arjen ilmiötä. Kaiken pohjalta voi filosofoida. Toiseksi, hän toteaa, että totunnaisten paksu kuori voi särkyä ja tällöin voi yhtäältä paljastua, kuinka outoa arkipäiväinen on, ja toisaalta kuinka arkipäiväistä outo voi olla. Toisin sanoen, arkielämä pitää sisällään asioita, joita se näyttää sulkevan ulkopuolelleen. Tämän paljastamiseen ei tarvita mitään arjen ulkopuolista: ei ole pii-lotasoa, joka arjen takaa pitäisi löytää ja joka pitäisi tuoda arjen kätkeytyistä komeroista takaisin valoon. Cavellin mukaan outo on jo läsnä arjen pintatasolla, niin ilmeisenä, ettemme huomaa sitä. Se pitää oppia näkemään. Kolmanneksi katkelma vihjaa, että arki muovaa meistä tietynlaisia olentoja, mutta emme ole tämän arjen determinoimia, sen valmiiksi rakentamia. Arki itsessään voidaan ottaa tarkastelun kohteeksi ja siihen voidaan muovata uudenlaisia suhteita. Tämä edellyttää kuitenkin, että jokin saa meidät näkemään arjen uudella tavalla. Tavallinen voi osoittautua tavattomaksi. Neljänneksi, katkelma ilmentää Cavellin filosofian sisäistä liikettä, sitä, miten hän siirtyy omaelämäkerrallisesta huomios-ta ('mikä on muovannut minua') tulkitsemaan laajemmin ihmisten suhdetta arkiseen ('jonka hyväksymme tavalliseksi'). Cavellin ajattelu yhdistää yksilön kokemusta julkiseen ja julkista yksilölliseen.

Olen kääntänyt tekstissäni Cavellin termin '*ordinary*' pääsääntöisesti käsitteellä 'arki'. Se voitaisiin kääntää myös termeillä 'tavallinen' tai 'tavanomainen', kuten edeltävässä sitaatissa selvyuden vuoksi tein. Cavell käyttää usein myös käsitettä '*everyday*', jokapäiväinen. Cavellille filosofia lähtee asioista, joiden kanssa olemme päivittäin tekemisissä: sanoja ja tekoja, joiden takana on erilaisia yhteisöllisiä käytänteitä ja kriteereitä. Arkisen ja tavanomaisen kautta voidaan tarkastella inhimillisen olemassaolon luonnetta. Arki ei ole hänelle asia, jota vain selitetään, se on jotakin, joka voidaan myös kyseenalaistaa. Häntä kiinnostaa se, että arki voi olla outoa, että ihmiset voivat sitoutua kummallisiinkin käytänteisiin. Hän on kutsunut tätä piirrettä tavanomaisen surrealismiksi (Cavell 1988, 154).

Suomen sana 'arki' ei ongelmattomasti käänny Cavellin filosofian kuvaamiseen. Teksti-ni arki ei siis viittaa vain arkisiin askareisiin, eikä varsinkaan pieneen ja mitättömään. Arki on puite, johon inhimillinen olemassaolo sijoittuu, jossa yksilöllinen ja yhteinen kietoutuvat toisiinsa. Cavellin filosofialle on keskeistä käyttää arkisia käsitteitä, sillä hänen mukaansa juuri nämä käsitteet vaikuttavat siihen, miten näemme yhteisömme, itsemme ja ympäristömme. Tämän takia Cavellin tapauksessa on luontevaa käyttää suomen termejä, vaikka ne eivät tietenkään ongelmattomasti välitä Cavellin filosofisia näkemyksiä.

Arki ja kieli

Cavellin ura filosofina alkoi tilanteessa, jossa filosofian kielellinen käänne mursi positivis-min tai loogisen empirismin valta-asemaa angloamerikkalaisessa ajattelussa. J.L.Austin, joka Cavellin (1998, 153) luonnehdinnan mukaan on arkikielen [4] filosofian puhtain edus-taja, kuvasi uusien metodien tuottavan vallankumouksen filosofiassa (Austin 1962/1978,

3). Cavell analysoi ensimmäisessä, alun pitäen vuonna 1958 julkaistussa artikkelissaan tätä käännettä ja totesi, että uusi arkikielen filosofia on radikaalisti erilaista kuin sitä edeltävä filosofia (Cavell 1969/2008, 1). Cavell eli hetkeä, jolloin filosofia sai joidenkin harjoittajiensa mielestä uuden alun. Uusi filosofia näytti rakentavan yhteisen filosofian käytännön, joka ei ollut sidoksissa vanhoihin ajattelun tapoihin. Se loi Cavellin mukaan uudenlaisen tavan opettaa ja oppia filosofiaa. (Cavell 1969/2008, xxxix.)

Omasta arkikielen filosofian tulkinnastaan ja perusajatuksesta, jonka mukaan ajattelun ei tarvitse nojata perinteisiin filosofisiin oppialoihin, Cavell on pitänyt kiinni koko uransa. Hän ei ole yrittänyt ankkuroida omaa ajatteluaan valmiiden merikarttojen avulla. Filosofia ei tässä konseptiossa kiinnity mihinkään pysyvään. Se on sidoksissa kieleen, joka on sidoksissa kulttuuriin. Kulttuurin ja kielen muutos vipuaa myös filosofisen mielenkiinnon uusiin paikkoihin, ja muuntaa filosofian alaa (Cavell 1969/2008, 43). Tämä yleisluonnehdinta filosofian kiinnittymisestä kieleen ja kulttuuriin ei luonnollisesti ole vain Cavellin lähtökohta, vaan osa nykyfilosofian tapaa ajatella omaa toimintaansa.

Kun arkikielen filosofia kysyy merkitystä, se tarkastelee sanan käyttöä (Wittgenstein 1999, 43) ja on kiinnostunut siitä, miten kielellä tehdään asioita eri käyttöyhteyksissä (Austin 1962/1978). Kielenkäytön perustapahtumaksi ymmärretään jokapäiväiset tilanteet. Filosofia siirtyy kohti arkielämän rosaa, takaisin pinnalle, jossa on kitkaa (Wittgenstein 1999, 107). Cavell ei kuitenkaan ole kiinnostunut pelkästään kielestä ja sen tavallisista käyttöyhteyksistä. Hän kuvaa omaa motivaatiotaan toteamalla, että arkikielen filosofian lähtökohdissa häntä kiinnostaa nimenomaan sen maailmaan sitoutuneisuus (Cavell 1994, 118).

Perusajatus arkikielen ja arjen perustavasta tärkeydestä kulkee pohjavireenä läpi Cavellin eri tekstien. Käsite *'ordinary'* on Cavellin teoreettisen sanaston keskeisiä työvälineitä. Vuodelta 2012 olevassa kirjoituksessa Cavell työstää samanlaista tematiikkaa kuin ensimmäisessä artikkelissaan ja korostaa, että kieli ja yhteisö ovat muuttuvia. Niitä ei voi tutkia olematta jo kieliyhteisön jäsen. Luonnollistuneen arkikielen tulkinta samasta arkikielestä itsestään kumpuavien käsittein on itsereflektiivistä toimintaa, jossa kysytään kielen ja yhteisön rajoja ja luonnetta. Se ei ole niinkään jo tiedetyn kirjoittamista, vaan uuden etsimistä, loputonta vastaanottavaisuutta uusille asioille. (Cavell 2012a.) Arki on Cavellille monella tapaa ajattelun kiintopiste. Arki on saman aikaan sekä tutkimuskohde että tutkimisen mahdollistava ympäristö. Sanat, jotka arkea rakentavat, on asetettava tarkasteluun, mutta tämä tarkastelu voi tapahtua vain arkisia sanoja käyttäen. Ajattelu lähtee arjesta, ja palaa arkeen – muttei ole arjen sitomaa, vaan voi myös tähdätä kohti sellaista, mitä ei vielä ole.

Cavellin ajattelua voi monilta osin luonnehtia toisten ajattelijoiden kanssa keskusteluiksi, teorioiden ja näkökulmien omintakeisiksi ja omaperäisiksi tulkinnoiksi, ja tulkintojen uudelleentulkinnoiksi. Cavell puhuu filosofiasta lukemisena. Hän viittaa tällöin sekä toisten ajattelijoiden lukemiseen että maailman kohtaamiseen. Yksi Cavellin pitkäaikainen luku-kohde on ollut Ludwig Wittgenstein, jonka arkikielen merkitystä korostavan myöhäisfilosofian edelleen kehittäminen on Cavellin keskeisiä teemoja. Cavellin kielikuvan mukaan Wittgenstein on filosofinen ääni, joka risteytymällä muitten merkityksellisten (Henry David Thoreau ja Ralph Waldo Emerson) äänien kanssa on auttanut häntä kehittymään. Näiden ajattelijoiden äänien avulla Cavell on mielestään onnistunut ajoittain sanomaan jotain ajan-kohtaista. (Cavell 2011, 521.)

Cavell toteaa väitöskirjansa pohjalta muokatussa teoksessaan *The Claim of Reason*, ettei Wittgenstein liity kivuttomasti filosofian kaanoniin tai oppikirjojen kertomukseen filosofian historiasta. Pikemminkin Wittgensteinin myöhäisajattelu vastustaa filosofista professionalismia. Se ei ole perinteisessä mielessä systemaattista. Wittgensteinin ajattelu on ajan-kohtaista siksi, että se ei osallistu filosofien akateemisiin peleihin, vaan mahdollistaa

uudenlaisia liikkeitä ajatuksen poluilla. (Cavell 1979/2010, xx–xxi.) Voisi ehkä sanoa, että Cavellille Wittgensteinin ajattelu muovaa systemaattisuutta karttamalla ja alati uusia näkökulmia esittämällä aina uuden lähtökohdan ajattelulle. Se auttaa luomaan tulkintoja maailmasta sekä sanoista, ja ihmisistä, jotka asuvat molemmissa.

Wittgensteinin myöhäisfilosofian lähtökohtana on oivallus, ettei filosofinen kieli ja käsitteistö (kuten vaikkapa tieto, hyvä, oikeudenmukaisuus, varmuus) ole irrallaan näiden sanojen käytöstä. Filosofia, joka on luonut tiheän merkitysten verkoston, on päätenyt käsitteisiin, jotka ovat arkikielelle vieraita. Wittgenstein (1999, 116) toteaaakin filosofiansa tehtäväksi sen, että ”me palautamme sanat niiden metafyyisesta käytöstä niiden jokapäiväiseen käyttötapaan”. Kun sanat palautetaan jokapäiväiseen, tutkitaan arkea, käytäntöä, yhteisön elämää. Jos tämä otetaan vakavasti, käy ilmi, että filosofian kohteeksi asettuvat monet aiemmin mielenkiinnon ulkopuolelle jääneet kohteet ja toimet. Sanat ovat ikään kuin karanneet käyttöyhteydestään jonnekin teorian sfääriin, ja ne on vietävä takaisin käytäntöön. Tämä on Cavellille yksi osoitus siitä, kuinka filosofia lähtee eksymisen tunteesta – on palattava metafysiikan harhapoluilta ja kuljettava takaisin kohti arjen tilanteita.

Arkikielen filosofiassa merkityksellistä on ympäristö, jossa sanoja käytetään. Kun tutkitaan sanojen käyttöä arjessa, ne kiinnitetään välittömään käyttöyhteyteensä. Sanoilla on mielensä vain osana jotakin tiettyä toimintaa. Yksittäiset toiminnot, kuten rukoileminen, anteeksianto tai opetus, vaativat taustakseen jäsentyneen arjen, jossa eri toiminnoilla on merkityksensä ja paikkansa, jonka yhteisön jäsenet tuntevat. Sana edellyttää lausetta, lause toimintaa, toiminta kulttuuria. Tästä syystä ”[k]ielen puhuminen on osa toimintaa tai elämänmuotoa” (Wittgenstein 1999, 36).

Kieltä käytetään aina jossain tilanteessa. Sanoilla on yhteyttä paitsi toisiin sanoihin, myös sosiaalisiin suhteisiin – siihen, miten arki on ympärillämme jäsentynyt. Kieli ja arki liittyvät yhteen. Toista ei ole ilman toista. Tämä pätee paitsi olemassa oleviin kieliin, myös ajatuskokeisiin, joita filosofiassa voidaan tehdä. Wittgensteinin *Filosofisissa tutkimuksissa* esitellään joukko primitiivisiä kielipelejä, ja niihin liittyviä käytäntöjä. Niissä ei kuitenkaan kuvitella pelkkää kieltä, vaan myös tilanne, missä tämä kieli on merkityksellinen. ”Kielen kuvittelu merkitsee elämänmuodon kuvittelemista”, toteaa Wittgenstein (1999, 19).

Cavellin tulkinta kielen kytköksestä elämismaailmaan laajentaa näkökulmaksi koko maailman ja ihmisen paikan siinä. Sanat kietoutuvat maailmaan, ja maailma sanoihin. Tämän kytköksen hän esittää tiivistä tavalla, joka luo ympyrämaisesta yhteyden sanojen ja maailman välille, kehän jossa linkit liittyvät toisiin linkkeihin ja muodostavat jatkumon:

Sanalla on mieli lauseen kontekstia vasten. Lauseella on mieli kielen kontekstia vasten. Kielellä on mieli elämänmuodon kontekstia vasten. Elämänmuodolla on mieli maailman kontekstia vasten. Maailmalla on mieli sanan kontekstia vasten. (Cavell 1981/2011, 112.) [5]

Kasvatustieteellisesti virittyneelle lukijalle voi Cavellia lukiessa tulla mieleen Paulo Freiren (1994) näkemykset siitä, että kasvatuksessa on luettava sekä maailmaa että sanoja. Lukutaidon opettelemisen ohella tulee oppia tarkastelemaan kriittisesti sitä, miten olemme maailmassa ja millainen yhteiskuntamme ja talousjärjestelmämme on. Sanan, yhteisön ja maailman lukeminen on myös Cavellin keskiössä. Cavell ei korosta Freiren tavoin yhteiskunnan rakenteellista uudistamista. Cavellin filosofiassa korostuu kielen filosofian kantilainen tulkinta: tietämisen mahdollisuudet määrittyvät sen mukaan, millaisia kielellisiä resursseja meillä on käytössämme (Goodman 2012, 58). Nämä resurssit ovat kieliyhteisön jakamaa yhteistä pohjaa.

Arjen tutkiminen on kaikkia yhdistävän kehyksen analyysia. Maailma on yhteinen. Sanat ovat yhteisiä. Tullessaan yhteisön jäseneksi yksilö tulee kykeneväiseksi myös puhumaan yhteisönsä puolesta, ja esittämään sille vaateita. Cavellin ajattelussa yhteisöön kytkeytyminen tarkoittaa, että samalla kohtaamme joukon kansalaisia, joiden kanssa olemme olennaisilta osilta samanlaisia. Tämän samanlaisuuden, yhdistävyyden ja jaetun aukipuhuminen on filosofisen toiminnan ytimessä. Kuvatessani itseni suhdetta asioihin ja ilmiöihin esitän samalla vaateen sille, miten yhteinen kehys tulkitaan ja millaisena se tulisi nähdä. Mutta tämä yhteisyys ei ole kivettyntä ja lopullisen jähmeää, se on liukuvarajaista ja uusiksi asettuvaa.

Cavell on useissa yhteyksissä korostanut sitä, että Wittgenstein hyödyntää myöhäisfilosofiassaan lasta teoreettisena figuurina. Lapsen kautta tarkastellaan sitä, miten kieli ja käytänteet opitaan. Lapsi symboloi myös aikuista. Lapsen kuvaaminen luotaa syvätasolla omaa suhdettamme kielen oppimiseen ja elämänmuodon hallintaan. Tätä kautta pystytään analysoimaan suhdetta kieleen ja yhteisöön. (Ks. Cavell 2012a, 24–25.) Lapsi matkaa maailmaan ja kielen käyttäjäksi. Hän kohtaa vieraan maailman ja tulee vähitellen tutuksi sen kanssa. Samalla tavalla jokainen voi jossakin vaiheessa huomata olevansa omalle maailmalleen ja arjelleen vieras.

Tilanne, jossa kieliyhteisöön kuulumaton lapsi tulee tämän yhteisön jäseneksi, jakamaan ja asuttamaan yhteisön maailmaa, on Cavellin mukaan samankaltainen tilanne kuin se, että ”jokainen meistä ajautuu alati puhumaan vierauden tunnun tähden, vastauksena eksiyksissä ololle tai pelolle tai erityiselle kauneudelle, onnellisille tai masentaville kohtauksille, mille tahansa olemassaolon normaalille kohinalle, joka saa aikaan kiinnostusta, vaatii huomiota tai kiehtoo mielikuvitusta” (Cavell 2011, 519). [6] Vieraus tai outous, joka Cavellin mukaan tuo säröä normaalin olemassaolon taustameluun, vaatii puhumaan, löytämään sijaa ja pohtimaan, millainen on se ympäristö, jossa toimimme. Tämän outouden keskellä emme ole kuitenkaan lopullisen yksinäisiä tai irrallisia. Se, että ylipäättään jaamme yhteisen käsityksen siitä, mikä on outoa tai kiinnostavaa, tekee kieliyhteisön mahdolliseksi. Jaamme arvostelmat, joiden pohjalta jokin voi näyttäytyä oudolta. (Cavell 2011, 519.) Koska jaamme, voimme myös pohtia yhteisön luonnetta ja asettaa sen kyseenalaiseksi.

Kun totunnaisen kuori särkyä

Arkielämä on yhteistä muiden kanssa. Toimintaa arjessa ohjaavat säännöt, joiden pohjalta yksilö suuntaa käyttäytymistään. Sääntöjen tai yhteisten kriteerien jakaminen on ehto sille, että kulttuuri ylipäättään on mahdollista. Lapsen maailmaan kasvamisessa on kyse siitä, millä tavalla hän oppii säännöt ja pystyy toimimaan niiden pohjalta maailmassa. Kuten edellisessä luvussa esiteltiin, Cavellille lapsen kielen ja kieliyhteisön oppiminen on myös kuva myös siitä, mikä on aikuisen asema suhteessa kieleen. Wittgensteinin *Filosofisten tutkimusten* huomautuksessa 217 käsitellään säännön oppimista ja oikeuttamista. Perusteiden ketjulla on päätepisteensä arjessa, siinä, että toimimme, kuten toimimme.

”Miten voin seurata sääntöä?” – ellei tämä ole syitä koskeva kysymys, se on kysymys, joka koskee oikeutusta, että toimin säännön mukaan tällä tavalla. Jos olen tyhjentänyt perustelut, olen päätenyt kovaan kalliopohjaan ja lapioni taipuu taaksepäin. Olen taipuvainen silloin sanomaan: ”Juuri näin toimin.” (Wittgenstein 1999, 217.)

Periaatteessa katkelman voi tulkinta kuvauksena siitä, että perustelujen ketjun loppuessa törmätään seinään. Neuvottelun varaa ei enää ole. Jää vain toteamus, että näin tehdään.

Yksi tapa lukea huomautusta on pitää sitä perustavana kuvauksena dogmaattisuudesta, siitä että kulttuuriin on kiinnityttävä ja on hyväksyttävä tiettyjä asioita. Perustelujen päättymisen tuo esiin vallankäytön. Wittgensteinin voikin ajatella säilyttävän arkisen järjestyksen sekä kieltävän radikaalin uudistamisen ja uudelleentulkinnan. Jos lähtökohtana, jonkinlaisena kaiken keskustelun päätepisteenä on vain elämänmuoto ja sen nykyinen tilanne, ei jää juurikaan keskustelun varaa. Cavell (2008b, 13) kutsuu tällaista tulkintaa jäätyneeksi tavalisuudeksi. Tällöin ajatellaan, että käytänteet ovat pysyviä ja niihin on vain mukauduttava.

Jäätynyt tavallisuus ei toki ole ainoa mahdollinen tulkinta. Cavell ei lue Wittgensteinin katkelmaa poliittisena eleenä, jonka tehtävänä on painostaa hyväksymään yhteisön käytänteet. Hän pitää sitä kuvauksena opettamisesta. Hänen mukaansa huomautus tuo esiin opettajan ja opetettavan erillisyyden. Sitaatin päätepiste ”Juuri näin toimin” synnyttää jatkokeskustelun, miten sinä toimit. Se tuo esiin rajan itsen ja toisen välillä. Opettamisessa myös opettaja voi joutua muuntumaan, kohtaamaan uutta. Toisaalta opettamisessa on aina kohta, jolloin opetettavan on jatkettava yksikseen. (Cavell 2005, 113–114.) Cavell edustaa toisenlaista näkemystä siitä, miten tulkita tilannetta, jossa elämänmuoto muodostaa viimekätisen pohjan toiminnalle. Hänen mukaansa toiminnat kyllä pohjautuvat elämänmuotoon, mutta tämä ei tarkoita, että yksilö olisi loputtomasti elämänmuotonsa sitoma, tuomittu konservatiiviseen pakkopaitaan, toistamaan jo ennalta olevaa sääntöjen ja kriteerien mukaisella tavalla. Elämänmuotoa voi uudistaa ja yhteistä maailmaa on mahdollista kyseenalaistaa.

Duck-Joo Kwakin mukaan Cavellin ajattelu voidaan purkaa viiteen lähtökohtaan. Ensimmäiseksi, kieli on puhujiensa muodostama yhteisö. Sen perusta on viimekätisesti ihmisissä, heidän toiminnassaan – ei maailmassa. Toiseksi, tämä yhteisyys on niin perustavaa ja niin systemaattista, ettemme tunnista seuraavamme sääntöjä emmekä sitä, että puheemme mieli on siinä, noudatammeko hyväksytyjä kriteerejä. Kolmanneksi, yksimielisyyys ei koske mielipiteitä, vaan arvostelmia. Yhteisyyden muodostaa viime kädessä arjen toimintojen yhtäläisyys. Yksimielisyyys ei koske yksittäisiä asioita elämän muodon sisällä, se koskee itse elämänmuotoa. Neljänneksi, kyky puhua kieltä ja olla yksimielinen kielen käyttämisestä on olennainen tekijä sille, että voimme olla kieltä käyttäviä olentoja, tai että elämänmuotomme ovat mahdollisia. Viidenneksi, elämänmuoto on annettua. Meidän on eletävä siinä. Cavellille yksimielisyyys kielessä on myös ehto sille, että yhteisö ylipäättään on mahdollinen ja että kieltä käytettäessä tullaan yhteisön jäseneksi. (Kwak 2010, 409.) Kieliyhteisön yhteinen pohja ei ole kuitenkaan muuntumatonta: kieliyhteisön ominaisuus on, että yhteisön puitteissa voidaan keskustella siitä, mikä on yhteisesti hämmästyttävää, uudistusta kaipaavaa tai outoa.

Cavellin kielifilosofiassa kielenkäyttäjää ei vaadita paternalistisesti mukautumaan, vaan hänellä on tilaisuus neuvotella ja asettaa kielenkäyttö keskustelun kohteeksi. Cavellin tulkinta arkikielen filosofiasta lähtee siitä, että yhteinen perusta kielessä ei ole yleinen yksimielisyyys siitä, miten kieltä käytetään kaikissa tilanteissa. Yhteinen perusta pikemminkin mahdollistaa sen, että on mahdollista kartoittaa sitä alaa, josta yksimielisyyys on olemassa. Cavellille kieliyhteisö on demokraattinen, ja jokaisen yksilön jäsenen on mahdollista toimia. (Mullhall 1994, 10–11.) Kielen taustalla ei ole jotakin pysyvää ja staattista. Kieli koostuu yksimielisyydestä joistakin perustavista asioista, kriteereistä, joiden mukaan toimitaan ja mahdollisuudesta ottaa kantaa yhteisön luonteeseen. Kielen käyttöä koskevat huomiot ovat samalla yhteisöä koskevia huomioita.

Kun filosofiassa puhutaan käsitteistä ja tehdään kielenkäyttöä koskevia väittämiä, käsitellään samalla elämänmuotoa ja yhteisöä. Cavell toteaaakin, että etsittäessä kielen käytön perusteita, kriteereitä sille, miten sanaa käytetään, ollaan viime kädessä tekemisessä sen kanssa, mitä tässä elämänmuodossa pidetään järkevänä tai mahdollisena: ”Filosofinen

vetoaminen siihen, mitä sanomme ja sellaisten kriteerien etsintä, joiden perusteella sanomme, mitä sanomme, ovat viime kädessä vaateita yhteisölle. Ja vaade yhteisölle on aina sen etsimistä, mille yhteisö voidaan perustaa tai mille se on perustettu.” (Cavell 1979/2010, 20.) [7] Cavell siis ajattelee, että silloin, kun emme ole aivan varmoja siitä, millä tavalla sanoja käytetään, etsimme samalla yhteistä pohjaa siitä, millainen yhteisömme on. Kun olemme hukassa jonkin sanan käytön suhteen, pohdimme, mikä on se yhteinen kehys, jonka jaamme. Kysymme yhteisön luonnetta.

Cavellin korkealla abstraktiotasolla liihottavia huomioita voi lähteä täsmentämään vaikkapa tarkastelemalla keskustelua siitä, millä tavalla tummaihoisia ihmisiä pitäisi suomen kielessä kutsua. Pitäisikö käyttää aiempaa termiä, johon on totuttu osana kansallista kulttuuria vai tulisiko opetella uusi sana muuntuneessa maailmassa, joka on entistä selvemmin moniääninen ja -arvoinen? Sanan ’neekeri’ (jatkoissa n-sana) käyttöä koskevassa keskustelussa tulee esille, että sanan käyttöä ja merkitystä koskevat kysymykset liittyvät laajemmin kysymykseen, millainen suomalainen kulttuuri on tai millainen sen halutaan olevan. Kysymys on vetoamisesta sen luonteeseen, millainen kieliyhteisö viime kädessä on.

Anna Rastaaan tulkinnan mukaan n-sanan käyttöä koskevat rintamalinjat vaihtelevat sen välillä, millaisena sanan käyttöyhteyttä pidetään. Yksi kanta korostaa suomen sanan olevan neutraali kuvaus, eikä siihen liity kolonialistista katsetta toiseuteen. Vaikka sana olisikin rodullistettu, siihen ei tämän näkemyksen mukaan liity rasistisia taustaaani. Toinen kanta toteaa, että vaikka tämä kuvaus pitäisikin paikkaansa (ja on hyviä perusteita olla sitä mieltä, ettei se pidä), jouduttaisiin muuntuneessa moniäänisessä maailmassa hyväksymään, että suomalaisiin kuuluu jo osa ihmisiä, jotka kokevat tämän sanan loukkaavana. Sanalla on rasistisia seuraamuksia. (Rastas 2007.) Vastakkain on kaksi näkemystä siitä, millaisen yhteisön suomea puhuvien joukko muodostaa: onko kyseessä yhteisö, joka nojaa perinteisiinsä ja valtaväestön omaan tulkintaan historiasta vai onko siinä kyse muuntuvasta kokonaisuudesta, jonka tulisi olla herkkä myös uusille äänille ja uusien jäsenten kokemukselle? Tätä kysyttäessä tulee esille, että kappaleen alussa lainatun Wittgenstein-sitaatin perustelun päätepisteen ”Juuri näin toimin” voi nähdä kutsuna keskustelemaan yhteisön luonteesta, siitä mikä meitä yhdistää ja siitä, miten minä yhteisön jäsenenä toimin tai miten minun tulisi toimia.

Keskustelut sanojen merkityksestä ovat keskusteluja yhteisön luonteesta ja siitä, mille yhteisö voi perustua. Cavell näkee tällaiset keskustelut kasvatuksellisenä: en saa näissä ainoastaan uutta informaatiota, vaan joudun pohtimaan omaa kielenkäyttöäni ja omaa suhdettani ympäröivään yhteisöön ja jäsenyyttäni siinä (Cavell 1979/2010, 27). Tämän myötä voin saada uusia oivalluksia itsestäni ja yhteisöstäni, maailmasta ja sanoista. On eri asia olla jähmeän kansalaisyhteisön kuin muuntuvan ja uusia ääniä mukaan hyväksyvän yhteisön jäsen. Cavellin mukaan kasvatuksen lupaus on, että voin saada uuden suhteen sanoihin ja maailmaan, muuntua, ikään kuin syntyä uudelleen, erilaisen yhteisön jäseneksi. Tämä on myös filosofian lupaus.

Sanoja käyttäessämme seuraamme erilaisia sääntöjä. Käyttö on kriteerien säätelemää. Cavell kiinnittää huomiota siihen, miten kulttuuria opitaan ja opetetaan. Hänen mukaansa monia asioita ei itse asiassa opeteta tai niitä ei tarvitse opettaa. Ymmärrämme ja sisäistämme asioita sanojen käyttöympäristön oppiessamme, eikä opetus koskaan kosketa kaikkea oppimaamme. Säännön ymmärtäminen, oppiminen, on wittgensteinilaisessa mielessä kykyä jatkaa eteenpäin, tietää, miten edetään. Ja ihmiset osaavat jatkaa eteenpäin ilman, että pystyvät sanomaan, millainen kriteeri on kyseessä. (Cavell 1979/2011, 120–123.) Cavell ei käsitteellistä tätä ilmiötä hiljaiseksi tiedoksi. Sen sijaan hän puhuu luonnollisista reaktioista: se, että pystymme toimimaan jossakin tilanteessa perustuu siihen, että olemme

kasvaneet toimimaan tietyllä tavalla. Näiden luonnollisten reaktioiden murtuminen on samalla arjen asettumista uuteen ja outoon valoon.

Luonnolliset reaktiot eivät ole yksilön ominaisuuksista kumpuavia piirteitä. Ne eivät myöskään ole jotakin sellaista, joka voidaan vaihtaa toiseen noin vain päättämällä. Ne ovat pikemminkin osa perittyä taustaa, jonka takana on inhimillisen historian kehittyminen tiettyyn pisteeseen. Luonnollisia reaktioita ei voida valita Cavellin mukaan sen enempää kuin voi valita asioita, jotka itseä kiinnostavat. Mutta luonnollisia reaktioita voi pyrkiä muuntaamaan toisenlaisiksi. Tämä taas vaatii opettelua. Se, mikä itselleni näyttää siltä, miten asiat ovat, voi muuntua, mutta tämä vaatii ehkä vinkkejä, opetusta tai kokemuksia. (Cavell 1979/2011, 123.) Luonnollisten reaktioiden asettaminen kysymyksen kohteeksi on Cavellille osa prosessia, missä arjen rakennepiirustukset alkavat näyttää oudoilta, ja missä tavallinen voi näyttäytyä tavattomana.

Cavellin oma esimerkki siitä, miten luonnolliset reaktiot voidaan asettaa kysymisen kohteeksi ja jossa vastaus ”Juuri näin toimin” ei enää olekaan kohdallinen, on tilanne, missä lapsi esittää perustavia kysymyksiä, kuten Miksi jotkut ovat rikkaita tai köyhiä? tai Miksi syömme eläimiä? tai Rakastatko mustia ihmisiä yhtä paljon kuin valkoisia? Näihin kysymyksiin reagoiminen voi joskus johtaa vain kulttuurin vahvistumiseen. Ne voivat toisinaan johtaa sen pohtimiseen, millainen on vakaumustemme ja toimintojemme kulttuurinen tausta tai miksi meillä on sellaisia arvostelmia, kuin meillä on. Tällainen pohdinta on Cavellin mukaan omiaan kuljettamaan filosofisen ajattelun äärelle. Hänelle filosofiassa kysytään oman kieleni ja luonnollisten reaktioitteni pohjaa, tutkitaan, miksi minulla on sellaisia luonnollisia reaktioita, kuin on. (Cavell 1979/2011, 125.) Filosofian merkitys onkin, että se voi osoittaa luonnollisten reaktioiden perustan yhtäaikaisen vahvuuden – se on muidenkin yhteisesti jakamaa – ja heikkouden – luonnolliset reaktiot voidaan asettaa kysymisen kohteeksi ja voi paljastua, että niitä pitäisi pyrkiä muuttamaan.

Cavellille filosofia voi lähteä liikkeelle eksymisen tunteesta. Tällöin filosofisia kysymyksiä kysytään, koska perusta on kyseenalaistunut. Kriisi on kutsu filosofiaan: arki näyttää vieraalta, eikä tiedä, miten jatkaa, kun normaalit suuntaviivat ja kriteerit eivät tunnu riittävän. Filosofiaan törmääminen voi itsessään olla viemässä eksyksiin – silloin paljastuu, etten tiedä, miksi toimin, kuten toimin. Toiminta ei ehkä vaikutakaan enää hyväksyttävältä. Siksi Cavell toteaaakin, että ensimmäinen askel kasvatuksessa on ”havaita elämämme outous, vieraantuneisuutemme itsestämme, välttämättömyyden puute siellä, minkä väitämme olevan välttämätöntä”, toinen askel on ”tajuta inhimillisen outouden välttämättömyys sinällään” (Cavell 1981/2011, 55). [8] Cavell ajaa takaa sitä, että arjen kuoren murtuessa oma ympäristö voi näyttää oudolta ja vierailta, eivätkä omat sanatkaan tunnu oikeilta. Tämä on henkilökohtainen kokemus, jonka taustalla on laajemmin inhimillisten käytänteiden olemus: asiat voisivat olla toisin ja luultavasti tulevat olemaan toisin jossakin vaiheessa historian kulkua. Nykyisin vieraalta tuntuvat käytänteet voivat olla tulevaisuudessa luontaisia, ja nykyisin luontaiset käytänteet voivat näyttää vierailta ja oudoilta.

Filosofia kasvatuksena

Cavellille arjen analyysi ei ole pelkän kielen tutkimusta. Se on myös yhteisen maailman analyysia ja sen pohdintaa, minkälainen yhteisö on luonteeltaan, millainen se voisi olla ja millä tavalla siihen tulee suhtautua. Cavell kuvaa filosofisen mielenkiinnon muutosta toteamalla, että kiinnostus arkea kohtaan kytkeytyy nykyisin kielen sijaan arjen poliittiseen merkitykseen: siihen, onko arkeen vetoamisessa kyse viime kädessä yhteiskunnan tilaan mukautumisesta vai yhteiskunnan kritiikistä. (Cavell 1968/2008, xviii.) Cavell näkeekin

filosofian olevan yhtä aikaa arjen kriittistä analyysiä, ja samalla kriittisen analyysin kohdentumista itseen, omiin kokemuksiin, sekä myös itsen yhteisöllisiin sidoksiin. Tässä mielessä hän näkee filosofian olevan kasvattavaa: samalla kun se pohtii omaan itseä sekä suhdetta yhteisöön, se myös transformoi ja näyttää asioita uudessa valossa. (Cavell 2012b.)

Ajatus, että filosofia on kasvattavaa, on osa amerikkalaisen ajattelun perinnettä. Esimerkiksi John Deweyn ajattelun voidaan tulkita korostavan vuorovaikutusta, filosofian vaikutusta elämään, ja filosofian merkitystä kasvatuksena (Garrison 1998). Richard Rorty taas kutsuu omaa ihannefilosofiaansa edifioivaksi filosofiaksi, oman kuvauksena mukaan sanojen kasvatusta tai Bildung korvikkeena. Edifioiva filosofia on hänelle yritystä löytää uusia, parempia ja hedelmällisempiä puhetaapoja. (Rorty 1980/1989, 360.) Cavell on uransa varrella pohtinut taajalti amerikkalaista filosofiaa, ja hän liittyy tähän traditioon korostamalla filosofian yleistä kasvattavaa luonnetta. Cavellin näkemys filosofiasta tai hänen näkemyksensä ihmisestä kielellisenä, maailmaan ja yhteisöön kietoutuvana olentona tuottavat omintakeisen tulkinnan siitä, mitä filosofia on kasvatuksena.

Kieltä käyttäessämme olemme suhteessa toisiin ihmisiin, sillä sanat eivät ole omiamme. Ne ovat kaikkien muidenkin. Yritys purkaa, miten jotakin sanaa käytämme, tai yritys ymmärtää, miksi luontaiset reaktiomme ovat kehittyneet tietynlaisiksi, on sen tutkimista, mikä merkitys sanoilla on itselleni ja mikä merkitys niillä on muille, itseni kanssa saman yhteisön jakaville. Cavellille filosofia on keskusteluun osallistumista. Keskustelua ei hänelle pelkkää vuorovaikutusta, jossa puhutaan vuorotellen omasta näkökulmasta toisille. Se on myös ”minun puhumistani toisten puolesta, ja toisten puhumista minun puolestani, ei pelkästään puhumista toisille ja toisten puhumista minulle” (Cavell 2004, 51). [9]

Keskittyessäni itseeni ja puhuessani omasta näkökulmastani voin puhua samalla muiden puolesta. Siksi filosofiassa ei tarvitse kerätä kaikkien ihmisten mielipiteitä, vaan voidaan röyhkeästi väittää, että itseäni koskeva ajattelu koskettaa teitä muitakin. (Cavell 1994.) Cavellin filosofia sisältää minuuden ja toiseuden vuorovaikutuksen elementin (Kovalainen 2013, 158–159). Sen on nähty pitävän sisällään eräänlaisen poliittisen osallistumisen teeman: kysyessäni sanojen merkitystä olen myös tekemisissä sen kanssa, millaisen yhteisön muodostamme. Osallistumalla ihmiskunnan yhteiseen keskusteluun hakeudun samalla vastuullisempaan suhteeseen kielen, muiden ihmisten, maailman kanssa. Filosofia on kasvatusta, sillä se voi auttaa luomaan uudenlaiseen suhteen maailmaan, ja toimimaan siellä vastuullisesti. (Standish & Saito 2010, 419.)

Cavellin filosofiakäsityksessä filosofia on toimintaa. Siinä kysytään itseäni, paikkaani ympäristössäni – ja kun kysytään itseä, kysytään samalla yhteisöä ja osallistutaan itseä koskevaan keskusteluun. Cavellin kasvatuskäsitykseen kuuluu ajatus oman itsen ihmettelemisestä, oman ympäristön vieraaksi kokemista, eksymisestä, itsen muuntumisesta, transformoitumisesta. Naoko Saiton tulkinnan mukaan Cavellin kohteena on ”kasvatusta uudelleensyntymänä, muuntumisena, heräämisena. Tämä on samaan aikaan filosofian tehtävä. Kasvatusta on Cavellilla ennen kaikkea itsen kasvatusta kielen välityksellä, ja sen eksistentiaalinen tehtävä on löytää itse hukassa olemisen kautta.” (Saito 2006, 354.) Filosofian tehtävänä on osallistua sen osoittamiseen, että omat näkemykset ja käsitykset voivat nojautua vain sopeutumiseen ja luonnollisiin reaktioihin mukautumiseen.

Cavell kiinnittää filosofian aikaan ja paikkaan, arkeen, jota eletään tietyissä elämänmuodoissa. Hänen mukaansa kasvussa on kyse siitä, että opitaan havaitsemaan niitä rakennetekijöitä ja puitteita, joita arjessa on. Kasvu ei näin samaistuu oppimaan oppimiseen tai osamiskvalifikaatioiden hankintaan, vaan kykyyn tulla yllätetyksi. Se ei ole kykyä omaksua vaadittavia taitoja. Se on pikemminkin eksistentiaalinen tehtävä. Siinä törmätään yhtä aikaa kulttuurin perusteisiin, joita koetellaan omien sanojen kautta, ja omiin sanoihin ja omaan

elämään, joita koetellaan niiden kriteerien turvin, joita kulttuurista on omaksunut. Filosofialla on tässä oma sijansa, sillä luodatessaan kulttuurin perusteista se samalla luo meihin tilan, jossa olemme kuin lapset – emme tiedä, miten edetä, miten toimia, miten ajatella.

Augustinuksen, Lutherin, Rousseauin, Thoreaun [– –] esittämien kysymysten edessä olemme lapsia: emme tiedä, miten edetä niiden kanssa, millä maaperällä voisimme asua. Tässä valossa filosofiasta tulee aikuisten kasvatus. [– –] Opettamisen tuska, vakavan kommunikaation tuska, on, että minä itse tarvitsen kasvatus. Ja aikuisille tämä ei ole luonnollista kasvua, vaan muutosta. Muuntuminen on luonnollisten reaktioidemme siirtymistä; niinpä sitä symboloi uudestisyntyminen. (Cavell 1979/2011, 125.) [10]

Cavellin näkemystä voi luonnehtia kielikuvalla, että filosofia järjestyttää elämämme perusteita. Se kysyy olennaisia kysymyksiä, kuten miksi me teemme, mitä teemme tai miksi ajattelemme, niin kuin ajattelemme. Tämä voi pakottaa muuttumaan. Hyppäämään takaisin virtaan. Olemaan toisenlainen.

Cavell osallistuu filosofian sokraattiseen projektiin, jossa filosofian tehtävänä on oppia tuntemaan oma itsensä. Filosofialla ei kuitenkaan ole yksinomaista puheoikeutta. Filosofisen reflektion lähtöpisteet eivät ole filosofian kaanonin teoksia, vaan virikkeitä saa monelta muulta taholta. (Moi 2011, 128.) Cavellin filosofisen kiinnostuksen kohteena voivatkin olla vaikkapa Shakespearen draamat tai klassiset Hollywood-elokuvat. Mahdollisuus törmätä perustaviin kysymyksiin voi lähteä liikkeelle monesta kohteesta. Tutussakin maastossa voi joskus eksyä.

Cavellin filosofianäkemystä ei voi lukita ennalta-asetettuihin lähtökohtiin. Filosofia ei ole valmiin kentän kanssa puuhailua, vaan liikettä, mahdollisuutta avautua uudelle. Cavell (2008b, 11) kuvaa omaa lähtökohtaansa toteamalla, että “Juuri sellaisen halusin aihepiirini olevan, etten tiedä, mikä siinä osoittautuu olennaiseksi – filosofia on polku, ajatteleminen on polku. Niin monet suuret teokset alkavat kuitenkin polulta harhautumisella.” Cavellin kuvaus muistuttaa Heideggerin ajattelun ajattelemista. Myös Heidegger käyttää metaforaa ajattelusta polulla kulkemisena. Hän toteaa, että tämä ajattelun polku voi viedä paikkoihin, jotka ovat niin erilaisia kuin tavallisesti, että ne voivat tuntua vierailta. (Heidegger 1954, 48.) Kummankaan ajattelussa filosofia ei aina vahvista sitä, mitä jo tunnetaan. Se vie joskus uuden äärelle, osoittaa paikkoja, jotka saattavat tuntua niin oudoilta, että kokee olevansa eksynyt.

Oman tietämättömyyden ja keskeneräisyyden, sen että on rikki eikä ole valmis, eksynyt eikä varmassa huomassa, tunnistaminen on haavoittava kokemus. On helpompi vain kuvitella tietävänsä ja nojata välittömästi tarjoutuviin luonnollisiin reaktioihin. Teoksessaan *Senses of Walden* Cavell kirjoittaa kriisin merkityksestä kasvuille. Hän toteaa, ettei mikään ulkopuolinen, kuten luonto, pakota ihmistä muuntumaan. On itse murtauduttava irti luonnollisista reaktioista, opittava olemaan niistä irrallaan. Mutta sanoista ei pääse irti vain vaikenemalla. Sanojen ylittäminen edellyttää sanojen käyttöä. (Cavell 1981/2011, 44.) Kyseessä on samaan aikaan henkilökohtainen kasvun matka ja yhteisöllinen teko. Kun Cavell puhuu filosofiasta kasvatuksena, hän puhuu liikkeestä oman itsen ja muiden välillä, oman itsen ja yhteisen maailman pohtimisesta sekä kritisoimisesta ja tässä maailmassa asumisesta.

Arki, muutos, kasvu

Stanley Cavellin filosofiassa kasvatusta ei ole jonkin yleisen teorian yksittäinen sovellus tai tutkimuksen osa-alue, johon voitaisiin soveltaa filosofista menetelmää. Sidos filosofian ja kasvatuksen välillä on vahvempi, filosofia on kasvatusta. Tämän teesin mukaisesti Cavell korostaa sitä, että jokainen, ihan kuka vain, on joihinkin asioihin nähden tietämätön ja kuin lapsi. Kasvatusta koskettaa kaikkia, sillä jokainen voi eksyä. Kasvatusta ei ole Cavellilla kasvua johonkin erityisalaan, vaan se on oman arjen merkityksen henkilökohtaista ymmärtämistä. Pohtiessani ympäristöä, sanojani, ja niiden samanaikaista tuttuutta ja vierautta, filosofoin. Filosofoin ja kasvan. Cavellin ajattelussa nämä asiat kulkevat käsi kädessä.

Cavellin kasvatustieteen näkemys kuvaa yksilön ja yhteisön transformaatiota, muutosta tai uudelleensyntyä. Kasvatustieteiden näkökulmasta Cavellin filosofian tulkintaa vaikeuttaa se, että hän käyttää koko joukkoa käsitteitä, joilla on vakiintunut sijansa osana kasvatuksellisia teorioita, puhetapoja ja käytänteitä. Tällaisia ovat prosessikäsitteet, kuten kasvu, kasvatusta, opettaminen ja oppiminen, mutta myös käsitteet, kuten ääni, yhteisö tai lukeminen, joita käytetään teoreettisessa tai metaforisessa mielessä. Cavell ei ole kiinnostunut keskustelemaan näistä käsitteistä kasvatustieteen teorian- ja käsitteenmuodostuksen kanssa. Näillä käsitteillä on sijansa hänen ajattelunsa talossa, osana hänen filosofista kokonaisrakennelmaansa. Cavellin kytkeminen kasvatustieteellisiin keskusteluihin tuottaa omat haasteensa. Hän pelaa eri peliä. Kasvatusta kytkeytyy hänen ajattelunsa kieleen, ja kulttuurin. Sen taustalla on näkemys ihmisestä kielellisenä olentona, joka tunnistaa omien luonnollisten reaktioidensa ja kulttuurinsa haurauden. Tähän haurauteen törmääminen, sen tajuaaminen, että kulttuurimme voi olla toisin, voi pakottaa muuntumaan. Cavellin kasvatustieteen ajattelun lähtökohdaksi ei ole sopeutuminen tai osaamiskvalifikaatioiden kerääminen. Se korostaa, että kasvun aiheuttaa sen huomaaminen, että koko arjen rakenteemme voi olla toisin.

Cavellia ei saa liitettyä helposti kasvatustieteelliseen puheeseen eikä siitä muovaa tutkimuksen teoreettista viitekehystä vaivattomasti. Yhtä kaikki, Cavellin ajattelu voi ehkä auttaa kiinnittämään katsetta arkeen, sen samanaikaiseen tavallisuuteen ja outouteen, ja siihen, että käytänteemme voivat olla toisenlaisia. Cavellille kasvu on yksilön toimintaa, ja samanaikaista keskustelua yhteisön kanssa, puhetta toisille, toisten kanssa ja toisten puolesta. Hän korostaa, että kasvatustieteen muuttuaan itse ja esitetään vaateita yhteisölle. Kasvatusta on jotakin, johon ihan kuka tahansa meistä voi törmätä. Se, mikä nyt on minulle luonnollista, voi olla huomenna toisin. Kieliyhteisö voi muuttua. Saatamme eksyä. Ympäristö ja sanani voivat tuntua oudoilta. En ehkä ole perillä paikoista.

On aika ottaa askel konkreettisempaan suuntaan ja pohtia lyhyesti, mitä Cavellin näkemys filosofiasta kasvatustieteenä voi käytännössä tarkoittaa. Hyödynnän Cavellin omaa esimerkkiä. Cavellin mukaan tehotuotannossa kasvatettujen eläinten käyttäminen ravinnon lähteenä ja niiden olemassaolo osana ruokateollisuuden tappokoneistoa vain ihmisen tarpeiden tyydyttämisen vuoksi on teko, jonka voi perin juurin outona kulttuurissa, joka väittää kunnioittavansa elämää (Cavell 2010a). Arkielämässä monille ilmeinen valinta, lihan syönti, kantaa mukanaan merkityksiä, joihin voi havahtua ja joiden voi nähdä olevan omituisia, merkittäviä – ja mikä oudointa, jotka aikaisemmin otettiin annettuna. Esseisti Antti Nýlen (2013, 35) ilmaisee tämän hämmennyksen hyvin. Hänelle lihateollisuus ”murskaa kymmeniä miljoonia aistivia ja tuntevia eli sielullisia yksilöitä, kokonaisia ainutkertaisia *maailmoja* absurdin ja irvokkaan huvittelun merkeissä –, se paisuu joka vuosi, joka päivä, herra paratkoon: joka minuutti!” Kasvu mahdollistuu, kun ympäristön alkaa nähdä eri valossa.

Tämänkaltaista kokemusta voi luonnehtia kriisiksi. Kriisi ja sen pohtiminen voi olla ponnahduslauta kasvuun ja tie kysymyksiin. Kysymyksissä ja niiden myötä syntyvässä uudelleennäkemisessä tai uudestaannäkemisessä voi piillä avain kasvuun. Cavellin ajatus filosofiasta kasvatuksena kytkeytyy mahdollisuuksiin nähdä sanat, maailma ja yhteisö vieraana, jonakin, mistä on otettava selkoa. Filosofia, ja kasvatus, alkaa, kun esitän kysymyksiä kohtaamistani asioista. Mitä tämä havainto merkitsee? Millä lailla se kytkeytyy siihen, mitä me kaikki teemme, miten me puhumme ja mistä vaikenemme? Millainen minun ympäristöni on ja millaisten asioiden naapuri olen? Miten minun pitäisi tämän varassa toimia? Miten se muuttaa minua? – Vaateita minulle. Vaateita yhteisölle.

Viitteet

- [1] ”[T]he philosophical impulse in adults is [– –] characteristically brought on by a crisis in one’s life, or by a philosopher demonstrating you that you have become lost in thought”. (Cavell 2008a, 59.) Kaikki Cavell-sitaatit ovat teosta Cavell 2008b lukuun ottamatta suomentamiani. Kääntäessäni en ole pilkkonut lauseita lyhemmiksi. Olen halunnut säilyttää Cavellin proosalle luonteenomaisen pitkän ja polveilevan virkkeen
- [2] Huolimatta lisääntyvästä kansainvälisestä mielenkiinnosta Cavell-tutkimusta on Suomessa tehty toistaiseksi vähän. Heikki Kovalainen on väitöskirjassaan käsitellyt Cavellin tulkintaa Ralph Waldo Emersonista (Kovalainen 2007), haastatellut Cavellia (2008b) *niin & näin* -lehdessä sekä esitellyt hänen suhdettaan arkikielen filosofiaan (Kovalainen 2013). Käsitelin väitöskirjassani Cavellin kielikuvaa kasvatuksesta uudelleensyntymänä (Kiilakoski 2012, 268–269).
- [3] ”[S]o much of what has formed has not been events but precisely the uneventful, the nothing, the unnoted, that is happening, the coloration or camouflage of the everyday. The extraordinariness of what we accept as ordinary does not manifest its power over us until we are conscious at the same time of the ordinariness of the extraordinary.” (Cavell 2010, 61.)
- [4] Tekstissä käytetään ’*ordinary language philosophy*’n käännökseenä ilmaisua arkikielen filosofia. Joose Järvenkylä ja Ilmari Kortelainen ovat toimittamassaan teoksessa Tavallisen kielen filosofia kääntäneet termin eri tavalla, perusteenaan se, ettei ilmaus arkikielen filosofia tavoita kaikkia, myös ei-arkisia, Oxfordin koulukunnan tutkimuskohteita sekä sen, ettei se tuo ilmi koulukunnan loogisen analyysin käytön kritiikkiä (Järvenkylä & Kortelainen 2013, 5). Georg Henrik von Wrightin (1999, 171) Minervan pöllön suomennoksessa käytetään käännöstä tavallisen puhekielen filosofia. Arkikielen filosofia on vakiintunut käänнос. Sitä käytetään myös kasvatustieteellisessä ympäristössä (esim. Oravakangas 2006, 38). Tässä artikkelissa olen pitäytynyt suomennokseen arkikielen filosofia, koska se tuo paremmin esiin Cavellin keskeisen tutkimuskohteen, eletyn ja koetun arjen sekä arkisen, jokapäiväisen kielenkäytön.
- [5] ”A word has meaning against the context of a sentence. A sentence has meaning against the context of a language. A language has meaning against the context of a form of life. A form of life has a meaning against the context of a world. A world has meaning against the context of a word.” (Cavell 1981/2011, 112.)
- [6] ”[E]ach of us perpetually being moved to speak out of a sense of strangeness, in response to being lost or to a fear or to a particular beauty or to a happy or dismaying encounter, to any modification of the normal hum of existence that elicits interest or demands notice or strikes one’s fancy.” (Cavell 2011, 519.)

- [7] "The philosophical appeal to what we say, and the search for our criteria on the basis of which we say what we say, are claims to community. And the claim to community is always a search for the basis upon which it can or has been established." (Cavell 1979/2010, 20.)
- [8] "[T]o observe the strangeness of our lives, our estrangement from ourselves, the lack of necessity in what we profess as necessary"; "to grasp the true necessity of human strangeness as such." (Cavell 1981/2011, 55.)
- [9] "[M]y speaking for others and my being spoken for others, not alone speaking to and being spoken to by others." (Cavell 2004, 51.)
- [10] "In the face of the questions posed in Augustine, Luther, Rousseau, Thoreau [– –], we are children; we do not know how to go on with them, what ground we may occupy. In this light, philosophy becomes the education of grownups. [– –] The anxiety in teaching, in serious communication, is that I myself require education. And for grownups this is not natural growth, but change. Conversion is a turning of our natural reactions; so it is symbolized as rebirth." (Cavell 1979/2011, 125.)

Kirjallisuus

- Austin, John Langshaw 1962/1978. *How to Do Things with Words*. Oxford: Oxford University Press.
- Cavell, Stanley 1988. *In Quest of the Ordinary*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cavell, Stanley 1994. *A Pitch of Philosophy. Autobiographical Exercises*. Cambridge: Harvard University Press.
- Cavell, Stanley 2004. *The Cities of Words. Pedagogical Letters on the Register of the Moral Life*. Cambridge: Belknap.
- Cavell, Stanley 2005. *Philosophy the Day after Tomorrow*. Cambridge: Belknap Press.
- Cavell, Stanley 1969/2008. *Must We Mean What We Say?* Cambridge: Cambridge University Press.
- Cavell, Stanley 2008a. *Time and Place for Philosophy*. *Metaphilosophy* 39(1), 51–61.
- Cavell, Stanley 2008b. *Outo ihmisyys – Stanley Cavellin haastattelu*. *niin & näin* nro 59, 8–15.
- Cavell, Stanley 1979/2010. *The Claim of Reason*. Oxford: Oxford University Press.
- Cavell, Stanley 2010a. *Touch of Words*. Teoksessa Day, William & Krebbs, Victor J. (toim.), *Seeing Wittgenstein Anew*. Cambridge: Cambridge University Press, 81–98.
- Cavell, Stanley 2010b. *Little Did I Know. Excerpts from Memory*. Stanford: Stanford University Press.
- Cavell, Stanley 1981/2011. *The Senses of Walden. An expanded edition*. Chicago: University of Chicago Press.
- Cavell, Stanley 2011. *Responses*. *Modern Theology* 27(3), 517–525.
- Cavell, Stanley 2012a. *Philosophy as the Education of Grownups*. Teoksessa Saito, Naoko & Standish, Paul (toim.), *Stanley Cavell & the Education of Grownups*. New York: Fordham University Press, 19–32.
- Cavell, Stanley 2012b. *Philosophy as Education*. Teoksessa Saito, Naoko & Standish, Paul (toim.), *Stanley Cavell & the Education of Grownups*. New York: Fordham University Press, 207–213.
- Freire, Paulo 1994. *Pedagogy of Hope*. Käänt. Robert R. Barr. New York: Continuum.

- Garrison, James W. 1998. John Dewey's Philosophy as Education. Teoksessa Hickman, Larry A. (toim.), *Reading Dewey*. Bloomington: Indiana University Press, 63–81.
- Goodman, Russell B. 2012. Encountering Cavell: the Education of a Grownup. Teoksessa Saito, Naoko & Standish, Paul (toim.), *Stanley Cavell & the Education of Grownups*. New York: Fordham University Press, 55–67.
- Heidegger, Martin 1954. *Was heisst Denken*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- Järvenkylä, Joose & Kortelainen, Ilmari 2013. Lukijalle. Teoksessa Järvenkylä, Joose & Kortelainen, Ilmari (toim.), *Tavallisen kielen filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 5–6.
- Kiilakoski, Tomi 2012. Kasvatus teknologisessa maailmassa. Tutkimus teknologisoituvasta kasvatuksesta. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Kovalainen, Heikki A. 2007. Emerson ja filosofia. Ralph Waldo Emersonin filosofian ääri-viivoja. Helsinki: Gaudeamus.
- Kovalainen, Heikki A. 2013. Stanley Cavellin tavallisen kielen filosofian ylitys. Teoksessa Järvenkylä, Joose & Kortelainen, Ilmari (toim.), *Tavallisen kielen filosofia*. Helsinki: Gaudeamus, 148–162.
- Kwak, Duck-Joo 2010. Teaching to unlearn the community in order to make a claim to community. *Educational Theory* 60 (4), 405–417.
- Moi, Toril 2011. The Adventures of Reading: Literature and Philosophy, Cavell and Beauvoir. *Literature & Theology* 25 (2), 125–140.
- Mooney, Edward F. 2003. Two Testimonies in American Philosophy: Stanley Cavell, Henry Bugbee. *The Journal of Speculative Philosophy* 17 (2), 108–121.
- Mullhall, Stephen 1994. *Stanley Cavell. Philosophy's Recounting of the Ordinary*. Oxford: Oxford University Press.
- Nylén, Antti 2013. *Tunnustuskirja*. Helsinki: Kirjapaja.
- Oravakangas, Aini 2006. Koulun tuloksellisuus? Filosofisia valituksia koulun tuloksellisuuden problematiikkaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Chydenius-instituutin tutkimuksia 2/2005. 2. painos. Jyväskylän yliopisto.
- Rastas, Anna 2007. Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa Kuorti, Joel, Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.), *Kolonialismin jäljet. Keskustat, periferiat ja Suomi*. Tampere: Vastapaino, 119–141.
- Rorty, Richard 1980/1989. *Philosophy and the Mirror of Nature*. Oxford: Basil Blackwell.
- Saito, Naoko 2006. Philosophy as Education and Education as Philosophy. *Journal of Philosophy of Education* 40 (3), 345–356.
- Standish, Paul & Saito, Naoko 2010. Crossing Borders within: Stanley Cavell and the Politics of Interpretation. *Educational Theory* 60 (4), 419–433.
- Standish, Paul & Saito, Naoko 2012. Introduction. Teoksessa Saito, Naoko & Standish, Paul (toim.), *Stanley Cavell & the Education of Grownups*. New York: Fordham University Press, 1–18.
- Suurpää, Leena 2013. *Wandering through Urban Solidarities*. Julkaisematon käsikirjoitus.
- Wittgenstein, Ludwig 1999. *Filosofisia tutkimuksia*. 2. painos. Suom. Heikki Nyman. (Alkuteos Philosophische Untersuchungen.) Helsinki: WSOY.
- von Wright, Georg Henrik 1999. *Minervan pöllö*. Osin suom. Heikki Nyman. Teoksessa von Wright Tieto ja ymmärrys. Helsinki: Otava, 123–282.

Tomi Kiilakoski on Nuorisotutkimusverkoston tutkija ja Nuorisotutkimus -lehdien päätoimittaja.